

Впровадження елементів деонтологічного тренінгу на заняттях іноземної мови як метод формування альтруїстичного ставлення майбутніх медиків до пацієнтів

Lymar L.V. Introduction of deontological training at Foreign Language classes as a method of future doctors' altruistic upbringing / L.V. Lymar // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 132–141.

Л.В. Лимар. Впровадження елементів деонтологічного тренінгу на заняттях іноземної мови як метод формування альтруїстичного ставлення майбутніх медиків до пацієнтів. Альтруїстичне ставлення лікаря до пацієнта розглядається як запорука успішного лікування. Автором досліджено формування альтруїстичного ставлення у студентів-медиків упродовж їх навчання в медичному ВНЗ та визначено необхідність поєднання викладання циклу деонтологічних дисциплін, виховної роботи співробітників ВНЗ і міжпредметної інтеграції виховання студентів. Описано авторський курс впровадження елементів деонтологічного тренінгу на заняттях з іноземної мови, який було проведено в 2009-2015 навчальних роках серед студентів 1-2 курсів Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. Автором сформульовано основні принципи проведення даного тренінгу, поставлено мету і завдання та описано шляхи їх досягнення. Розкрито основні етапи поєднання розвитку основних компонентів альтруїстичного ставлення у студентів-медиків: когнітивного, мотиваційного, організаційно-діяльнісного. Автором описано основні види вправ і розкрито особливості проведення даного курсу. Наприкінці курсу автором було проведено аналіз успішності студентів, а також опитано студентів щодо доцільності інноваційного впровадження. Отримані дані засвідчили високу ефективність проведеного спецкурсу як щодо підвищення успішності студентів, так і до розвитку альтруїстичного ставлення самих студентів. У подальших перспективах дослідження автором запропоновано проведення даного курсу в межах викладання дисциплін «Іноземна мова» для магістрів та аспірантів-медиків як елемента післядипломної підготовки лікарів та інтернів.

Ключові слова: альтруїстичне ставлення, формування, спецкурс, тренінгові вправи, студенти-медики, міжособистісна взаємодія, лікар, пацієнт.

Л.В. Лымарь. Внедрение элементов деонтологического тренинга на занятиях иностранного языка как метод формирования альтруистического отношения будущих медиков к пациентам. Альтруистическое отношение врача к пациенту рассматривается как гарантия успешного лечения. Автором было исследовано формирование альтруистического отношения у студентов-медиков на протяжении их обучения в медицинском высшем учебном заведении и определена необходимость сочетания преподавания цикла деонтологических дисциплин, воспитательной работы сотрудников ВУЗа и межпредметной интеграции воспитательной работы со студентами. Описан авторский курс внедрения элементов деонтологического тренинга на занятиях иностранного языка, который был проведён в 2009-2015 учебных годах в НМУ имени А.А.Богомольца среди студентов 1-2 курсов. В статье сформулированы основные принципы проведения данного тренинга, определены цели и задания, описаны пути их достижения. В статье раскрыты основные этапы развития основных компонентов альтруистического отношения студентов-медиков: когнитивного, мотивационного, организационного. Автором описаны основные виды упражнений, раскрыты особенности проведения данного курса. В конце курса автором был проведён анализ успеваемости студентом, а также опрошены студенты относительно необходимости инновационного внедрения на занятиях иностранного языка. Полученные результаты подтвердили высокую эффективность проведенного спецкурса как относительно повышения успеваемости студентом, так и относительно развития альтруистического отношения самих студентов. В последующей перспективе исследования автором предложено проведение данного курса при преподавании дисциплины «иностраный язык» студентам-магистрантам и аспирантам как элемента последипломного образования медиков и интернов.

Ключевые слова: альтруистическое отношение, формирование, спецкурс, тренинговые упражнения, студенты-медики, межличностное взаимодействие, врач, пациент.

Постановка проблеми. Альтруїстичне ставлення до пацієнта – система відносин між лікарем і пацієнтом, при якій лікар ставить на перше місце інтереси пацієнта, та вся взаємодія підпорядкована досягненню блага пацієнта, яке вимірюється станом його здоров'я. Досягнення результатів взаємодії лікаря та пацієнта – одужання пацієнта, безумовно, потребує альтруїстичного ставлення лікаря. Завданням вищих навчальних медичних закладів є формування в майбутніх лікарів альтруїстичного ставлення до пацієнтів, якого можливо досягнути при викладанні студентам таких дисциплін, як «Деонтологія», «Психологія взаємодії», «Професійна етика», тощо[8]. Також альтруїстичне ставлення формується шляхом наслідування студентами ви-

кладачів, тобто особистого прикладу викладачів, працівників деканатів, ректорату, тощо. Міжпредметна інтеграція елементів деонтологічного тренінгу на заняттях іноземної мови, зважаючи на комунікативний характер навчання, є можливістю сприяти подальшому розвитку альтруїстичного ставлення при викладанні даного гуманітарного предмета. Впродовж 2009-2015 років автором активно впроваджуються елементи деонтологічного тренінгу на заняттях з іноземної мови, що сприяє як активізації пізнавальної діяльності студентів з англійської мови, так і формуванню нових цінностей у студентів.

Аналіз останніх досліджень. Впровадження елементів деонтологічного тренінгу, яке сприяє формуванню альтруїстичного ставлення студентів до пацієнтів здійснюється у медичних вищих навчальних закладах при викладанні таких дисциплін: «медична деонтологія», «психологія спілкування» та «психологія конфлікту», в яких розглядаються особливості професійного спілкування з пацієнтами. Проблему формування альтруїстичного ставлення студентів-медиків до майбутніх пацієнтів вивчали такі педагоги: як І.С. Вітенко, К.В. Півторак, О.М. Кобзар, О.Ф. Бондаренко та інші.

О.Ф. Бондаренко у своїх дослідженнях приділяє увагу вивченню індивідуальних особливостей професії, зокрема професійного вигоряння лікарів при формуванні альтруїстичного ставлення[1]. О.М. Кобзар у межах дослідження розвитку професійної характеристики майбутніх лікарів зазначає необхідність міжпредметної інтеграції та виховної роботи не тільки викладачів, але й усієї системи медичних вищих навчальних закладів у цілому[4]. К.В. Півторак вказує на недостатню кількість годин для опанування студентами навичок професійної діяльності в програмі клінічних дисциплін, водночас підкреслюючи неможливість формування відповідного соціально спрямованого ставлення студентів до пацієнтів під час імітації майбутньої професійної діяльності[6]. І. С. Вітенком розроблено інтегральну модель формування особистості спеціаліста-медика – трикомпонентне утворення, яке складається з професійної підготовки, етико-деонтологічної підготовки та світогляду, причому він зазначає, що деонтологічна підготовка та формування світогляду повинні тривати впродовж всього навчання у медичному вищому навчальному закладі [2]. І.П. Пасічник в результаті проведеного аналізу зазначає, що питання етики та деонтології лікаря викладають «зарано», на першому курсі, коли студенти ще слабо мотивовані, бо не мають досвіду спілкування з пацієнтами та не

мають уявлення про роль складових іміджу у своїй професійній діяльності[3].

Варто зазначити, що у планах лекційних занять ані проблема міжособистісної взаємодії, ані сутності чинників і умов взаємодії між пацієнтом та лікарем не висвітлені [5]. Проблема формування альтруїстичного ставлення майбутніх лікарів до пацієнтів, як і формування будь-якого компонента взаємодії лікаря з пацієнтом, протягом навчання студентів у медичному ВНЗ при вивченні неклінічних дисциплін, зокрема англійської мови, на території України не досліджувалася.

Мета статті – визначити основні психолого-педагогічні засади проведення занять з англійської мови з впровадженням елементів деонтологічного тренінгу, з метою формування альтруїстичного ставлення майбутніх медиків до пацієнтів.

Виклад основного матеріалу. В межах міжособистісної взаємодії лікаря та пацієнта можна виділити декілька мотивів даної взаємодії, які будуть обумовлювати ставлення лікаря до пацієнта: соціальні мотиви, наукові мотиви та прагматичні мотиви. Прагматичні мотиви взаємодії – мотиви, при яких лікар взаємодіє з метою особистісного надбання певних матеріальних цінностей чи статусу (робота за гроші, для кар'єрного росту, тощо) [7]. Дана мотивація «змушує» лікаря сумлінно виконувати свої обов'язки для отримання бажаного результату – певних цінностей, що, безумовно, буде призводити до позитивного результату лікування, за винятком ситуацій, коли особисте благо пацієнта та матеріальна винагорода лікаря є поняттями, що суперечать одне одному (лікування бідних, безхатченків, тощо). Отже, дана мотивація забезпечує якісну роботу лікаря лише у випадку заможних пацієнтів, та й у такій ситуації вона може сприяти різним махінаціям і підробці документальної бази, всупереч реальним результатам лікування. Наукова мотивація професійної взаємодії – це мотивація лікаря, коли він взаємодіє з пацієнтом, не розглядаючи останнього як особистість, а як носія певного захворювання, цікавого з точки зору можливостівилікувати його [11]. Ця мотивація, коли благо (одужання) пацієнта та професійно-науковий інтерес (випробовування вакцини, новий метод оперування) суперечать один одному, може призводити до небажаних результатів для пацієнтів. Пацієнтом «жертвують» для блага науки.

Соціальна мотивація лікаря (взаємодія, спрямована на одужання пацієнта, на досягнення оптимального результату лікування) є оптимальною з точки зору альтруїстичного ставлення

лікаря до пацієнта. Тобто, соціальна мотивація взаємодії містить ключовим елементом альтруїстичне ставлення лікаря до пацієнта, на яке не впливає ані науковий інтерес, ані матеріальні цінності. Альтруїстична мотивація може бути сформованою у студентів на момент вступу до вищого навчального закладу, проте найчастіше її формують при викладанні студентам циклу дисциплін з деонтології, етики, а також при безпосередній роботі деканатів. Цікавою є можливість міжпредметної інтеграції та впровадження деонтологічної дисципліни при викладанні інших дисциплін, зокрема неклінічних. Упродовж 2009-2015 н.р. автором було проведено експериментальне впровадження елементів деонтологічного тренінгу, зокрема вправ із формування альтруїстичного ставлення медиків на заняттях з іноземної мови в НМУ імені О.О. Богомольця, для студентів 1 та 2 курсів. Нами було поставлено наступні завдання: сформувати уявлення про цінності медика-професіонала та надати обґрунтування необхідності наявності цих цінностей, забезпечити усвідомлення мотивів вибору майбутньої професії та їх ієрархії у структурі власної мотивації, забезпечити усвідомлення та розвиток альтруїстичних мотивів взаємодії лікарів з пацієнтом.

При впровадженні елементів деонтологічного тренінгу ми дотримувалися наступних принципів: принципу постійності та регулярності, принципу присутності «тут і зараз», принципу систематичності та системності, принципу індивідуального підходу, тощо. Тобто, елементи деонтологічного тренінгу були впроваджені на кожному занятті в останні 30 хвилин, систематично та регулярно, як загальна система розвитку знань та уявлень, а також особистих ціннісних ставлень студентів до пацієнтів. Було використано наступні види роботи: індивідуальна(виконання певних завдань кожним студентом), групова(робота по розв'язанню кейсів у малих групах, із подальшим обговоренням результатів) та колективна(колективна презентація кейсу шляхом театральної постановки) [10]. Всі завдання були сформульовані англійською мовою, студенти відповідали на завдання чи вирішували поставлені проблеми виключно англійською мовою. Варто зазначити, що впровадження елементів деонтологічного тренінгу було можливим лише у групах з рівнем знань англійської мови не нижче « Pre-intermediate», що умовно відповідає оцінкам «добре» та «відмінно». Наприкінці кожного заняття студенти отримували додаткові бали за виконання завдань з деонтології, тобто було присутнє оцінювання індивідуальної роботи студентів та їх прогресу.

Значна увага приділялася розвитку когнітивного компонента альтруїстичної взаємодії лікаря та пацієнта – на початку роботи студентам було запропоновано теоретичну інформацію про варіанти взаємодії лікаря та пацієнта і бажану альтруїстичну взаємодію у вигляді наданих текстів до читання англійською мовою з загальнотеоретичною інформацією про взаємодію, альтруїзм, тощо. Також студентам було запропоновано вправи на аудіювання (слухання уривків) текстів з історії медицини та існуючих варіантів взаємодії лікаря і пацієнта протягом сторіч, тексту клятви Гіпократата, тощо. На заняттях було проведено обговорення портрета сучасного медика, поняття мотивації вибору професії та професійної взаємодії, важливість мотивації для виконання професійних обов'язків.

Студентам було запропоновано опорний вокабуляр з теми «взаємодія лікаря з пацієнтом», введено та закріплено нові ЛО з теми, а також запропоновано виконання вправ (індивідуально) із застосуванням ЛО, наприклад: оберіть синоніми чи антоніми з теми, вставте пропущене слово у тексті, поставте питання до речення з теми, виправте помилки у тексті, анотуйте текст з теми.

На груповому рівні на початку роботи студентам пропонувалися вправи у малих групах, наприклад «напишіть діалог при певній професійній ситуації», «висловіть своє ставлення у групі до певного явища в медичному середовищі». Проте дані вправи більше стосувалися саме лінгвістичної дисципліни, хоча їх можна розглядати як ввідні для елементів тренінгу. Групова дискусія на тему. «Чому важливо працювати над розвитком мотивації до взаємодії з пацієнтом і формуванням альтруїстичного ставлення», із запропонованими мотивами взаємодії, їх ранжуванням студентами та подальшим обговоренням була введенням до подальшої деонтологічної роботи студентів.

Надалі студентам пропонувалися різноманітні групові та колективні вправи (обговорення цінностей, презентація своїх цінностей, рольова гра зі зміною цінностей, тощо). Після проведення кожного завдання студентам було запропоновано обговорити свої ставлення та почуття після вправ, й інколи практичні результати такого обговорення були значно кориснішими, ніж власне виконання вправ. Необхідною умовою було право студента відмовитись від виконання вправ, якщо він вважав за потрібне, проте майже ніхто зі студентів протягом 7 років не відмовлявся від такої діяльності.

Безпосередньо формування альтруїстичного ставлення можливе лише при соціальній мотивації взаємодії, яка починається з

соціальної мотивації вибору професії – вибір професії лікаря заради лікування інших, для досягнення ними блага. Обговорення мотивації вибору професії виявило багато суперечливих і прихованих мотивацій, наявних у студентів: мотивація за вибором батьків, порадою знайомих, мотивація самоствердження, тощо. Дискусія виявила, що навіть «позитивний» мотив вибору професії «для лікування хворих» може містити багато внутрішніх причин, зокрема «лікувати, аби прославитись», «лікувати, аби довести батькам...», «лікувати добре, аби мене поважали та любили», які насправді є фальшивими, що і виявило обговорення. Безумовно, не можна стверджувати, що студенти повністю змінили свою мотивацію вибору професії та взаємодії з пацієнтом лише в результаті вправ на англійській мові, проте деяка корекція відбулася, про що засвідчило опитування груп наприкінці курсу англійської мови.

Наприкінці вивчення дисциплін «Іноземна мова» та «Іноземна мова за професійним спрямуванням» (англійська) в 2012-2015 н.рр. було проведено аналіз успішності студентів, а також анкетування студентів з метою з'ясування ставлення останніх до наступної міжпредметної інтеграції. Було встановлено, що в групах, у яких проводився тренінг на заняттях з англійської мови, абсолютна успішність студентів (позитивні оцінки при підсумковому контролі) становила 100%, а середній бал за дисципліну коливався від 3,9 до 4,8. Вважаємо такі показники найкращим підтвердженням того, що міжпредметна інтеграція сприяє не лише опануванню циклу, але і покращенню знань з предмета, який вивчається. У запропонованій анкеті студентів просили висловити власне ставлення до даного експериментального впровадження, і воно виявилось цілком позитивним. Майже 55% респондентів відзначили цікаві заняття, високу мотивацію до підготовки до занять та необхідність подальшої розробки даного курсу для того, аби «зробити вивчення англійської більш живим та цікавим». Отже, впровадження елементів деонтологічного тренінгу на заняттях з англійської мови сприяє підвищенню мотивації до вивчення англійської мови та формуванню низки психологічних характеристик студентів, зокрема альтруїстичної мотивації міжособистісної взаємодії з майбутніми пацієнтами.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Альтруїстична мотивація може бути сформованою у студентів на момент вступу до вищого навчального закладу, проте найчастіше її формують при викладанні студентам циклу дисциплін з деонтології, етики, а також при безпосередній роботі деканатів. Протягом

2009-2015н.р. автором було проведено експериментальне впровадження елементів деонтологічного тренінгу, зокрема вправ з формування альтруїстичного ставлення медиків на заняттях з іноземної мови в НМУ імені О.О. Богомольця, для студентів 1 та 2 курсів. Проведений аналіз успішності студентів з іноземної мови наприкінці впровадження тренінгових вправ та вивчення дисципліни «Іноземна мова»(англійська) засвідчив високу результативність і підвищення мотивації студентів до вивчення іноземної мови. Проведене анкетування студентів показало високий інтерес до проблематики взаємодії лікаря та пацієнта, та необхідність продовження даної роботи. Вважаємо перспективним дослідження можливості впровадження елементів деонтологічного тренінгу, спрямованих на формування альтруїстичної мотивації лікаря при роботі з пацієнтом, у навчальний план підготовки магістрів та аспірантів вищих медичних закладів.

Список використаних джерел

1. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика / А. Ф. Бондаренко. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2000. – 368 с.
2. Вітенко І. С. Особливості сучасної психологічної підготовки лікарів в Україні / І. С. Вітенко // Актуальні проблеми післядипломної підготовки лікарів : тези доп. – К. : [Б. в.], 1994. – С. 23–24.
3. Вітенко І. С. Соціально-психологічний тренінг : цикл вправ для підготовки лікарів-медичних психологів : навч.-метод. посіб. / І. С. Вітенко, А. С. Борисюк, Т. І. Вітенко; за ред. проф. І. С. Вітенка. – Чернівці : Книги–ХХІ, 2006. – 104 с.
4. Кобзар О. Б. Система навчального процесу в медичному вузі / О. Б. Кобзар. – К. : СТИЛОС, 1997. – 242 с.
5. Лимар Л. В. Психологічні особливості підготовки майбутніх лікарів до попередження конфліктів з пацієнтами у процесі навчання у ВНЗ / Л. В. Лимар // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : зб. наук. пр. – Т. III (15), додаток 4. – 2009. – С. 191–198.
6. Півторак К. В. Формування особистості та мотивації навчання студентів медичного вузу / К. В. Півторак, І. В. Феджага // Медична освіта. – 2011. – № 4. – С. 28–31.
7. Попович І. М. Професійне самовизначення як умова успішного оволодіння майбутньою професією / І. М. Попович // Психологія : зб. наук. пр. НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., 1998. – Вип. I. – С. 161–166.

8. Робоча навчальна програма курсу «Психологія спілкування». – К. : НМУ, 2010. – 16 с.
9. Семиченко В. А. Психология социальных отношений / В. А. Семиченко. – К. : Магістр-S, 1999. – 167 с.
10. Тренинг профессиональной идентичности / [авт.-сост. Л. Б. Шнейдер]. – М. : Изд-во МПСИ, 2004. – 208 с.
11. Юдіна О. М. Особливості професійної ідентифікації студентів медичного ВНЗ / О. М. Юдіна // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України ; за ред. С. Д. Максименка. – К., 2003. – Т. V, ч. 2. – С. 327–330.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bondarenko A. F. Psihologicheskaja pomoshh': teorija i praktika / A. F. Bondarenko. – М. : Izd-vo In-ta psihoterapii, 2000. – 368 s.
2. Vitenko I. S. Osoblyvosti suchasnoi' psihologichnoi' pidgotovky likariv v Ukraini / I. S. Vitenko // Aktual'ni problemy pisljadyplomnoi' pidgotovky likariv : tezy dop. – К. : [B. v.], 1994. – S. 23–24.
3. Vitenko I. S. Social'no-psihologichnyj trening : cykl vprav dlja pidgotovky likariv-medychnyh psihologiv : navch.-metod. posib. / I. S. Vitenko, A. S. Borysjuk, T. I. Vitenko; za red. prof. I. S. Vitenka. – Chernivci : Knygy–XXI, 2006. – 104 s.
4. Kobzar O. B. Sistema navchal'nogo procesu v medичnomu vuzi / O. B. Kobzar. – К. : STILOS, 1997. – 242 s.
5. Lymar L. V. Psihologichni osoblyvosti pidgotovky majbutnih likariv do poperedzhennja konfliktiv z pacijentamy u procesi navchannja u VNZ / L. V. Lymar // Vyshha osvita Ukrainy u konteksti integracii' do jevropejs'kogo osvितn'ogo prostoru : zb. nauk. pr. – Т. III (15), додаток 4. – 2009. – S. 191–198.
6. Pivtorak K. V. Formuvannja osobystosti ta motyvacii' navchannja studentiv medичnogo vuzu / K. V. Pivtorak, I. V. Fedzhaga // Medыchna osvita. – 2011. – № 4. – S. 28–31.
7. Popovych I. M. Profesijne samovyznachennja jak umova uspishnogo ovolodinnja majbutn'uju profesijeju / I. M. Popovych // Psihologija : zb. nauk. pr. NPU imeni M. P. Dragomanova. – К., 1998. – Vyp. I. – S. 161–166.
8. Robocha navchal'na programma kursu «Psihologija spilkuvannja». – К. : NМУ, 2010. – 16 s.
9. Semichenko V. A. Psihologija social'nyh otnoshenij / V. A. Semichenko. – К. : Magistr-S, 1999. – 167 s.

10. Trening professional'noj identichnosti / [avt.-sost. L. B. Shnejder]. – M. : Izd-vo MPSI, 2004. – 208 s.
11. Judina O. M. Osoblyvosti profesijnoi' identyfikacii' studentiv medychnogo VNZ / O. M. Judina // Zb. nauk. prac' Instytutu psihologii' im. G. S. Kostjuka APN Ukrai'ny ; za red. S. D. Maksymenka. – K., 2003. – T. V, ch. 2. – S. 327–330.

L.V. Lymar. Introduction of deontological training at Foreign Language classes as a method of future doctors' altruistic upbringing. Altruistic attitude of the doctor towards the patient is considered as a guarantee of successful treatment. The author has studied altruistic upbringing of medical students during their Medical School training, the article defines the necessity of combining teaching deontological courses, educational activities of the Dean's offices and intersubject integration of students' upbringing. The article describes the proprietary author's course of deontological training at Foreign Language classes, which was being conducted from 2009 to 2015 at O. Bogomolets National Medical university with the students of the 1st and 2nd courses. The article contains basic aims and tasks of the course, and means of their achievement as well. The article discloses main stages of the altruistic attitude key components: cognitive, motivation and organizational one. The author describes main exercises and drills of the training, the main principles of organizing the students' activities. The article contains the description of some basic case study exercises. Upon completing the course, the students were interviewed on the necessity of further introductions of such courses, the academic achievement results were analyzed. The obtained results evidenced about high effectiveness of the special training course both in relation to the high academic achievement of the students and students' altruistic attitude development. The subsequent research may concern introduction of deontological training during teaching foreign languages the students under the Mastership program and during their course preparation for the PhD qualifying examinations. The author also proposes to include the course into the postgraduate education academic curriculum.

Key words: Altruistic attitude, formation, special course, training exercises, medical students, interpersonal interaction, doctor, patient.

Received December 08, 2015

Revised December 21, 2015

Accepted January 05, 2016